

# कोणतीही चूक नसताना आयुष्यभराची शिक्षा कशी मिळवावी

## (How to Earn Lifelong Penalty Without Any Fault)

डॉ. मोहन १९८७ साली IMX (भारत सरकारद्वारे प्रोत्साहित एक स्वायत्त संस्था) येथे प्राध्यापक म्हणून पदोन्नती मिळालेल्या दिवसाची आठवण काढत होते आणि इतिहास पुन्हा तसाच घडणार का याचा विचार करत होते. त्यांना असे वाटत होते की त्यांना खरे लाभ फक्त भारत सरकार वेतन आयोग लागू करताना मिळाले, पण संस्थेच्या निर्णयांमुळे मात्र कोणतीही चूक नसताना आयुष्यभर आर्थिक नुकसान सहन करावे लागले. जर संचालकांची समज बरोबर असेल तर त्याचे आर्थिक परिणाम काय होऊ शकतात, याचा ते विचार करत होते.

### प्रकरणाची पार्श्वभूमी

या विचारांना चालना देणारी घटना म्हणजे त्यांनी संस्थेला पाठवलेल्या ईमेलला मिळालेले उत्तर. त्यांनी आपल्या पेन्शन सुधारण्यात आणि थकबाकी मिळण्यात होणाऱ्या विलंबाबद्दल विचारणा केली होती (परिशिष्ट १ मधील शेवटचा परिच्छेद पहा).

संचालकांचे उत्तर मिळाल्यानंतर त्यांनी एका प्राध्यापक सहकाऱ्यासोबत तथ्य पडताळणी सुरु केली. त्या सहकाऱ्याने अनभिज्ञता दर्शवली पण दुसऱ्या एका सहकाऱ्याचा संपर्क क्रमांक दिला, ज्यांना डॉ. मोहन आधीपासून ओळखत होते. त्यांच्यातील पुढील संवाद असा झाला:

### प्रिय प्रा. अशोक (२.८.२०१८)

निवृत्तीच्या वेळी माझा पगार ₹७६,३४० (पे स्केल ₹५३,०००-₹६७,०००) आणि ग्रेड पे ₹१०,५०० होता. मी पेन्शनपैकी ४०% कम्प्युट केले होते. त्यामुळे निवृत्तीच्या वेळी माझी पेन्शन अशी होती:

$$₹७६,३४० \times 0.4 \times 0.6 = ₹२२,९०२$$

७व्या वेतन आयोगानंतर माझी पेन्शन किती असायला हवी?

– मोहन

### प्रिय प्रा. मोहन (२.८.२०१८)

तुमचा सुधारित पगार ₹२,०१,६०० प्रति महिना असेल.

पेन्शन ₹१,००,८०० प्रति महिना.

कम्प्युटेशन ₹१५,२६८ वजा केल्यावर पेन्शन ₹८५,५३२ होईल.

तसेच सुमारे ₹७,०५६ महागाई भत्ता मिळेल.

– अशोक

"अरे देवा! एका ईमेलमुळेच पेन्शन ₹१००० ने वाढली!" असे प्रा. मोहन मनात म्हणाले.

त्यानंतर त्यांनी सहाव्या वेतन आयोगानुसार आपल्या पगाराच्या निर्धारणाची पुन्हा खात्री करून घेण्याचे ठरवले.

**प्रिय प्रा. अशोक,**

मी ऑगस्ट १९८७ पासून IMX मध्ये प्राध्यापक होतो आणि ३० जून २०११ रोजी निवृत्त झालो.

माझा पगार पुढीलप्रमाणे होता:

१.७.२००० – ₹२२,४००

१.७.२००२ – ₹२२,९००

२६.२.२००४ रोजी मला IMP (भारत सरकारचीच आणखी एक संस्था) येथे संचालक म्हणून प्रतिनियुक्तीवर पाठवण्यात आले. २.३.२००९ रोजी ५ वर्षांचा कार्यकाळ पूर्ण करून मी पुन्हा IMX मध्ये रुजू झालो. IMP नियमितपणे माझ्या PF आणि पेन्शन योगदानाची रक्कम IMX ला पाठवत होती.

३.२.२००९ रोजी आणि ३०.६.२०११ रोजी (निवृत्तीच्या दिवशी) माझा पगार काय असायला हवा होता?

– मोहन

**प्रिय प्रा. मोहन,**

तुमचे प्रकरण माझ्यासारखेच दिसते. मीही १.७.२००० रोजी ₹२२,४०० पगार घेत होतो.

तुमचा पगार पुढीलप्रमाणे असायला हवा होता:

२.३.२००९ – ₹७३,४२०

१.७.२००९ – ₹७५,६३०

१.७.२०१० – ₹७६,३४०

३०.६.२०११ – ₹७६,३४०

– अशोक

**प्रिय प्रा. अशोक,**

खूपच योगायोग आहे. पण माझ्या बाबतीत एक वेगळाच अनुभव आहे.

मी २ जानेवारी १९८६ रोजी ₹१८०० मूलभूत वेतनावर सहयोगी प्राध्यापक म्हणून IMX मध्ये रुजू झालो. १ जानेवारी १९८७ रोजी ₹१०० वाढ मिळून माझा पगार ₹१९०० झाला.

ऑगस्ट १९८७ मध्ये मी प्राध्यापक पदासाठी निवडला गेलो. चार उमेदवारांपैकी माझी निवड झाली. पण आश्चर्य म्हणजे माझा मूलभूत पगार पुन्हा ₹१९०० वरच ठेवण्यात आला.

जानेवारी १९८८ मध्ये माझ्या पगार पावतीतही ₹१९०००च दाखवले होते. मी खात्याच्या व्यवस्थापकाला विचारले असता त्यांनी सांगितले की तुम्हाला ऑगस्टपासून प्राध्यापक पद मिळाले आहे, त्यामुळे पुढील वाढ ऑगस्टमध्येच मिळेल.

यामुळे अशी परिस्थिती निर्माण झाली की एक सहयोगी प्राध्यापक, ज्यांचा पगार माझ्यासारखाच होता पण ज्यांना प्राध्यापकपद मिळाले नव्हते, त्यांचा पगार जानेवारी वाढीनंतर ₹२००० झाला, आणि मी त्यांच्यापेक्षा कमी पगार घेत होतो.

मी बोर्ड ऑफ गव्हर्नर्सकडे तक्रार केली. त्यानंतर माझा पगार ₹२००० करण्यात आला, पण वाढीची तारीख १ ऑगस्टच ठेवली गेली. त्यामुळे मला एका वर्षाच्या वाढीचा पूर्ण फायदा मिळाला नाही.

१९९० मध्ये चौथ्या वेतन आयोगानंतर आणखी एक विचित्र निर्णय झाला. माझ्यापेक्षा तीन वाढी कमी असलेल्या एका प्राध्यापकाचा पगार माझ्यापेक्षा दोन वाढी जास्त निश्चित करण्यात आला. मी ही विसंगती दूर करण्यासाठी MHRD कडे संदर्भ पाठवण्याची विनंती केली, पण संचालकांनी नकार दिला. त्याच वेळी त्यांनी ग्रंथपालाला सहयोगी प्राध्यापकांचा वेतनमान दिला, जरी MHRD ने त्यासाठी कमी वेतनमान सुचवले होते.

पुढील वेतन आयोगामध्येही मला नेहमी एक वाढ कमी मिळाली. सहाव्या वेतन आयोगात जर माझी वाढीची तारीख १ जानेवारी असती, तर मला तीन stagnation increments मिळाले असते, दोन नाही. त्यामुळे माझा मूलभूत पगार ₹६६,६८० ऐवजी ₹६५,०२० निश्चित झाला. जर तसे झाले असते तर मी ₹७९,००० मूलभूत पगारावर निवृत्त झालो असतो आणि पेन्शनही त्यानुसार जास्त मिळाली असती.

मी १ जानेवारी २०११ ची वाढही गमावली कारण मी ३० जून २०११ रोजी निवृत्त झालो. म्हणजेच मी वेतनश्रेणीच्या सर्वोच्च स्तरापर्यंत पोहोचण्यापासून फक्त एका दिवसाने वंचित राहिलो.

२०१० मध्ये HAG वेतनमान लागू झाल्यावर आशा निर्माण झाली होती की मला त्याचा लाभ मिळेल. पण संस्थेने ते ऑक्टोबर २०१२ पासून लागू केले, म्हणजे सरकारी अधिसूचनेनंतर तीन वर्षांनी. कामगिरी मूल्यमापन समितीने मार्गदर्शक तत्त्वे नसल्याचा बहाणा केला.

मी जून २०११ मध्ये निवृत्त झाल्यामुळे माझे नाव HAG मूल्यांकनात घेतले गेले नाही. माझ्यापेक्षा १० वर्षे कनिष्ठ असलेले प्राध्यापक HAG वेतनमानावर गेले आणि आज त्यांची पेन्शन माझ्यापेक्षा जास्त आहे.

१९८७ पासून निवृत्तीपर्यंत आणि त्यानंतरही, कोणतीही चूक नसताना मी एका वाढीएवढे आर्थिक नुकसान सहन केले आहे. कधी कधी मला वाटते की जर मी प्राध्यापक पदासाठी निवडला गेलोच नसतो तर मी आर्थिकदृष्ट्या अधिक चांगल्या स्थितीत असतो का?

तुमच्या मते, भारतातील व्यवस्थापन संस्थांमध्ये काम करण्यासाठी माणूस “चौथा मूर्ख”\* असायला हवा का?

– मोहन

## प्रश्न

**प्रश्न १:** जर संचालकांची समज बरोबर असेल (परिशिष्ट २), तर डॉ. मोहन यांच्यावर त्याचे काय आर्थिक परिणाम होतील?

**प्रश्न २:** जर तुम्ही डॉ. मोहन यांच्या जागी असता तर काय केले असते? त्यांच्याकडे कोणते पर्याय उपलब्ध होते?